

ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ХАРЧОВИХ ПІДПРИЄМСТВ ПІД ВПЛИВОМ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

ЄМЦЕВ В. І.

кандидат економічних наук

Київ

Постановка проблеми. Актуальність проблеми підвищення конкурентоспроможності економіки кожної країни світу особливо загострилась в умовах глобалізації світової економіки, яка призвела до перерозподілу світового економічного простору. Невідповідна конкурентоспроможність вітчизняних товарів на світових товарних ринках стала основною загрозою економічній та продовольчій безпеці України. Вирішення цієї проблеми можна досягнути, в тому числі, за рахунок активізації впровадження інноваційних технологій у виробництво та управління. З метою визначення шляхів покращення інноваційної діяльності необхідно виявити її складові, визначити взаємозв'язок між ними й одержати оцінку здійснюваної інноваційної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інновації, будучи визнаним стратегічним фактором економічного росту, впливають на рівень конкурентоспроможності не тільки продукції та підприємств, але і всієї економіки.

Проблеми інноваційного розвитку та конкурентоспроможності розглядаються в роботах: Брайана Т., Друкера П., Мескона М., Портера М., а також вітчизняних вчених Г. А. Азоева, Л. В. Балабанової, Є. А. Бузовського, О. І. Волкова, М. П. Денисенко, С. М. Ілляшенко, Н. В. Краснокутської, П. А. Лайко, І. В. Федулової, У. А. Швандар, Ф. Ю. Ягудина та інших [1 – 5].

Проте, під час світової економічної кризи економіка країни опинилася в принципово новому стані. Він вимагає від господарюючих суб'єктів значного підвищення ефективності діяльності, в тому числі, за рахунок подолання техніко-технологічного відставання країни.

Мета статті. Розвиток конкурентоспроможності є основним критерієм головною метою розвитку харчових підприємств в умовах ринкових відносин, конкуренції й глобалізації. Тому метою статті є необхідність визначення сучасного стану, взаємозв'язку складових

інноваційної діяльності підприємств як одного з основних факторів підвищення конкурентоспроможності підприємств в умовах тотального обмеження ресурсів.

Основні результати дослідження. Аналіз сучасних наукових праць свідчить про те, що більшість авторів розглядають проблему конкурентоспроможності тільки стосовно до матеріального носія – продукту, як безперервний процес змагання з ліквідації протиріч між постійно зростаючими потребами покупців і можливостями виробників (або навпаки) по створенню, виробництву й поставкам продукції (наданню послуг), що відповідає бажанням споживачів і обмеженням суспільства по ресурсозбереженню й екологічній чистоті. На нашу думку, такий підхід недостатньо коректний, оскільки будь-який економічний процес, у тому числі й створення конкурентоспроможної продукції, несе в собі риси загальні й особливі, сутності і явища. Тому розгляд конкурентоспроможності продукції у відриві від процесів забезпечення конкурентоспроможності підприємства навряд чи є можливим й правомірним. Продукт – це результат діяльності конкретного виробника, який володіє певним власним внутрішнім потенціалом і діє на конкретному ринку із установленими державою (формальними) і сталими, або встановленими в наслідок діяльності ринкових механізмів (неформальними) «правилами гри». Тому, на нашу думку, конкурентоспроможність треба розглядати як комплексну, розраховану за певний проміжок часу й при існуючій правовій базі й ринку, соціально-економічну характеристику суб'єкта господарювання, що відображає рівень його переваг у ефективності використання інноваційних, виробничо-технологічних, маркетингових, людських, фінансово-економічних потенціалів, а також у швидкості його адаптації до умов зовнішнього й внутрішнього середовищ, що динамічно змінюються, у порівнянні з реальними конкурентами. Тому розгляд конкурентоспроможності підприємства, як центральної ланки у взаємозв'язку категорій «продукт – підприємство – регіон – галузь – економіка країни», є, на сьогоднішній день, чи не головним у ряді основних напрямків виходу з економічної кризи.

Дослідження показали, що інноваційна діяльність є потужним важелем, за допомогою якого можливе подолання наслідків світової кризи в економіці, забезпечення її структурної перебудови й стійкого економічного росту, насичення ринку різноманітною конкурентоспроможною продукцією. Однак темпи розвитку інноваційної сфери в Україні на сьогоднішній день є дуже низькими й не відповідають вимогам сьогодення.

Причиною такого стану є значне скорочення фінансування в 2009 році наукових досліджень – в 2,3 рази порівняно з 1990 роком і на 5% – з 2008 роком. Наслідком цього стало скорочення чисельності фахівців-дослідників на 71,6 і 2, 1% – відповідно, а також катастрофічне скорочення (більше 20 разів) винахідників, раціоналізаторів, авторів промислових зразків. [6] Все це веде до скорочення інтенсивності наукової й науково-технічної активності, погіршення якості й результативності самих досліджень. Про це свідчить і показник наукоємності ВВП, значення якого постійно знижувалася з 1,06% в 2003 році, 0,99% – в 2005 році до 0,84% – в 2009 році. Для порівняння цей показник у країнах ЄС в 2007 році складав 2,2% від ВВП. [6] Руйнування фінансових основ функціонування наукового сектора веде до посилення технологічної залежності держави. Утворюється замкнене коло – недостатнє інвестування економіки посилює спад виробництва, а він, в свою чергу, веде до подальшого зниження інвестиційно-інноваційних можливостей підприємств та держави.

На основі аналізу наведених даних (табл. 1), можна зробити висновок про зниження питомої ваги інноваційно-активних підприємств у загальній чисель-

ності підприємств харчової промисловості. Якщо в 1990 році їх було більше 60%, то в 1995 – 23,7%, 2000 – 18%, а в 2009 усього лише 13%, при граничному значенні – 25%. У розвинених країнах цей показник становить 60 – 80%. [6]

Як показав проведений аналіз (табл. 2), теперішній технологічний розвиток підприємств харчової промисловості характеризується в основному впровадженням нових машин і устаткування, а також нових, більшою мірою ресурсозберігаючих, технологій, переважно закордонного походження. Однак, на рівні промисловості, ці цифри в абсолютних значеннях мізерні й по показнику технологічної готовності відкидають Україну до групи країн, що розвиваються. Зараз, для умов функціонування більшості підприємств харчової промисловості властиві негативні риси, обґрунтовані слабкою матеріально-технічною базою, високим енергоспоживанням вітчизняної техніки, відсутністю сучасних ресурсозберігаючих технологій, слабким фінансовим положенням галузі, високою вартістю іноземного технологічного устаткування, низьким рівнем впровадження високопродуктивних інноваційних технологій. Впливає на це й низька інноваційна культура споживачів інновацій, яка обумовлена низькою платоспроможністю.

Проведений аналіз експорту продукції показав, що в загальному обсязі експортної продукції України незначна частка (до 5%) виготовляється з використанням високих технологій. Основна ж (більше 56%) частина українського експорту – це продукція галузей, які орієнтуються на виробництво традиційної промислової

Таблиця 1

Показники макроекономічної та інноваційної діяльності в харчовій промисловості України

Показники	Од. виміру	2005	2006	2007	2008	2009
Індекс виробництва продукції харчової промисловості	% до поперед. року	113,7	110,0	107,5	97,8	94,0
Наукоємність ВВП	%	0,99	0,91	0,86	0,84	0,84
Індекс споживчих цін	%	107,9	107,4	124,8	116,5	120,3
Інвестиції в основний капітал промисловості	%	104,1	115,3	127,0	94,7	67,6
Питома вага інноваційних підприємств у харчовій галузі	% від загальної кількості підприємств	9,0	9,4	13,2	12,0	13,0
Впровадження нових технологій та процесів, у т. ч. ресурсозберігаючі	од.	129 71	79 55	210 82	174 66	118 75
Питома вага фінансування інноваційної діяльності за рахунок власних коштів підприємств	% від загального обсягу фінансування	93,4	96,0	96,0	96,0	98,1

Джерело: [6]

Таблиця 2

Структура інноваційних витрат у промисловості України (%)

	2000	2005	2006	2007	2008	2009
Усього	100	100	10	100	100	100
Внутрішні НДР	15,1	10,6	9,1	10,4	8,0	10,7
Зовнішні НДР	-	-	-	7,3	8,0	8,0
Покупка технологій	4,1	4,2	3,4	3,0	2,5	1,4
Машини та обладнання	61,0	54,8	59,2	68,9	63,9	62,6
Інше	19,8	30,4	23,3	19,0	22,2	25,3

Джерело: [6]

продукції, що реалізується на конкурентних насичених ринках. Значна сума негативного торговельного балансу в групах підприємств, які використовують високі та середньо високі технології свідчить про дуже низький інноваційний потенціал промисловості країни. [6]

Результати проведених досліджень свідчать про те, що інвестиційні ресурси більшості підприємств галузі виснажені, формуються, в основному, за рахунок амортизаційних відрахувань. Більшість підприємств галузі мають значну (59,6%) зношеність основних фондів, що веде до значних витрат на ремонт і утримання її в робочому стані. У той же час, державна амортизаційна політика не відповідає вимогам, які склалися в даний час.

І хоча, як показали розрахунки, питома вага фінансування інноваційної діяльності за рахунок власних коштів підприємств збільшилася з 93,4% у 2005 році до 98,1% у 2009 році (табл. 1), у цій ситуації проводити активну інноваційну діяльність можуть лише окремі підприємства галузі, які мають значний експортний потенціал.

Все це приводить до того, що підприємства галузі не можуть забезпечити ефективного розширеного відтворення предметів праці і якісного кваліфікаційного відтворення робочої сили. У зв'язку із цим варто звернути увагу на найбільш раціональне використання наявного потенціалу на основі наукового управління інноваційними й інвестиційними процесами. Крім цього, трансформації повинні підлягати всі форми державної підтримки активізації інноваційно-інвестиційних процесів у корпоративному секторі, амортизаційна, бюджетно-податкова, техніко-технологічна й зовнішньоторговельна політика.

Висновки та пропозиції.

1. Існуюча в країні економічна ситуація – це наслідок впливу не тільки зовнішніх, а і внутрішніх факторів: скорочення чисельності фахівців-дослідників, винахідників, раціоналізаторів, авторів промислових зразків погіршення якості й результативності самих досліджень, структурної деградації економіки, її залежності від низькотехнологічних галузей, надмірної експортно-сировинної орієнтації галузей, застарілості та значному зносу (1999 – 49,6%, 2009 – 59,6%) виробничих активів, посилення техніко-технологічної імпортозалежності економіки держави.

2. В силу низької платоспроможності попиту, відбулося зниження питомої ваги інноваційно-активних підприємств у загальній чисельності підприємств харчової промисловості. Адаже в умовах використання нового високотехнологічного обладнання, в країні майже не створюється високо конкурентна прогресивна продукція.

3. Факторами, що гальмують підвищення конкурентоспроможності й забезпечення стійкого інноваційного розвитку харчових підприємств є: низька платоспроможність внутрішнього попиту на продовольство; скорочення держпідтримки аграрного та продовольчого сектора економіки і державного фінансування науково-технічних і інноваційних програм; високі ставки по кредитах; відсутність інноваційної інфраструктури; важкий фінансовий стан підприємств; недостатній рівень підго-

товки кадрів в області менеджменту якості і безпеки продукції; відсутність механізму впровадження інновацій та систем науково-технічної інформації й консалтингу.

4. До факторів, що стимулюють стійкий розвиток, варто віднести: значну ємність внутрішнього продовольчого ринку; можливість виробництва екологічно безпечних продуктів харчування; ще досить значний науково-технічний і освітній потенціал персоналу; наявність проектно-конструкторських організацій; розвиток інфраструктури (виробничої, соціальної, ринкової).

5. Забезпечити прискорений розвиток технологій та високотехнічних галузей можливо за рахунок:

- упорядкування існуючої системи законодавства та доповнення її документами, які б регламентували та забезпечували всі складові інноваційної політики (інноваційну інфраструктуру, трансфер технологій, венчурне фінансування, розвиток високотехнологічних виробництв, регіональний інноваційний розвиток на основі формування кластерів тощо);

- здійснення реформ у бюджетно-інвестиційної політики, що передбачає перехід від розподілу державних інвестицій і їхнє розміщення на конкурсній основі;

- першочергового розвитку принципово нових технологій, спрямованих на формування конкурентоспроможності, стійкий розвиток й зростання наукоємності, якості та екологічної безпеки продукції, експортного потенціалу підприємств галузі, на мінімізацію залежності від імпорту продовольства;

- формування сприятливого інвестиційного середовища на основі реалізації проектного принципу фінансування й багатоканальності, розвитку фондів ринків, здатного залучити в економіку галузі необхідні кошти для її модернізації, усунення структурних деформацій;

- визначення структурно-інвестиційних пріоритетів розвитку харчової галузі і створення організаційно-економічного механізму їхньої реалізації. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. **Воронкова А. Е.** Управлінські рішення в забезпеченні конкурентоспроможності підприємства: організаційний аспект: монографія / А. Е. Воронкова, Н. Г. Калужна, В. І. Отенко. – Х.: ВД «ИНЖЕК», 2008. – 427 с.

2. **Горбатов В. М.** Конкурентоспособность и циклы развития интегрированных структур бизнеса / В. М. Горбатов: Монографія. – Х.: ИД «ИНЖЕК», 2006. – 592 с.

3. **Кваснюк Б. Є.** Конкурентоспроможність національної економіки / Б. Є. Кваснюк: Монографія. – Інститут економіки та прогнозування НАН України. – К.: Фенікс, 2005. – 495 с.

4. **Портер М.** Конкурентная стратегия: Методика анализа отраслей и конкурентов / М. Портер. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2005. – 454 с.

5. **Пилипенко А. А.** Конкурентоспособность интегрированных структур бизнеса в контексте теории организационной экологии / А. А. Пилипенко // Бизнес Информ. – 2007. – № 9 (1). – С. 24 – 27.

6. Статистический ежегодник Украины. 2009 год. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.